

Els conceptes bàsics de Hume: Escepticisme i Emotivisme

Tot Hume és un intent d'impugnar Descartes per dogmàtic. Descartes havia dit que el fonament del coneixement són les idees innates. Hume afirma que el criteri de veritat és el principi de la còpia: Només és veritat aquella idea que prové d'una impressió. "Blau" és una idea certa perquè en tenim la impressió. "Substància" no és una idea certa perquè no en tenim cap impressió. En Hume hi ha molt clarament una reivindicació de:

Escepticisme: El món humà no és el de les veritats absolutes, sinó el de les veritats probables i canviants.

Això en la teoria del coneixement implica:

- 1.- Revisar el criteri de veritat, a través del "Principi de la còpia": només és veritat aquella idea que sabem de quina impressió prové
- 2.- Fer la crítica a les idees de substància i causa, que no provenen de cap impressió sensible.
- 3.- Considerar pseudoconceptes Jo, Déu, Món (les 3 idees de la raó, que segons Descartes eren idees innates, produccions espontànies de la ment).

Emotivisme: L'ètica té el seu origen en els sentiments. Els individus no tenim impressions ni idees en què basar les nostres idees morals, i -de fet- en la majoria de les nostres accions ens deixem portar més per les passions que per les idees.

Impressions i Idees com a elements constitutius del coneixement.

Hume no estava en absolut d'acord amb la manera com Locke havia utilitzat el concepte d'idea. Per a Locke era "idea", indiferenciadament, tot el que coneixem. Ex: colors, estats de consciència.

Hume en canvi reserva la paraula Idea per designar només alguns continguts del coneixement. Distingeix entre impressions i idees:

- Impressions: Són tot el que coneixem a través dels sentits. Són "primàries" més vives que les Idees i sempre veritables. A l'Abstract diu que les impressions són "les nostres percepcions fortes i vives".
- En canvi, les Idees provenen de les impressions, són més febles. Són representacions o còpies de les impressions en el pensament. Com dirà ell mateix, les Idees són "les tènues imatges [de les impressions] en el pensar i el raonar".

A partir d'aquesta distinció, Hume elabora el criteri de veritat que utilitzarà sempre al llarg de la seva obra. Es tracta del "principi de la còpia" que es formula així:

Només són veritat les idees que provenen d'una impressió.

A més d'aquesta distinció entre els dos elements del coneixement Hume introdueix també una altra distinció entre dos modes de coneixement:

-Relations of ideas (Relacions d'idees)

-Matters of facts (Qüestions de fet)

Aquesta distinció prové del filòsof racionalista Leibniz, que havia distingit entre "veritats de raó" i "veritats de fet".

Les veritats de raó (relacions d'idees) són les de les matemàtiques i la geometria. Leibniz les havia considerat veritats analítiques perquè n'hi ha prou analitzar el subjecte de la proposició per trobar que el predicat els convé.

Ex: En la proposició "Un tot és més que cada part", n'hi ha prou saber el significat de "tot" i "part" per saber que la frase és veritat sense necessitat de l'experiència.

En canvi les matter of facts (les veritats de fet de Leibniz) són sintètiques. Vol dir que no n'hi ha prou amb analitzar el subjecte sinó que per saber el seu valor de veritat cal recórrer a l'experiència. Ex: "Avui plou" o "L'any 1492 es descobrí Amèrica". Per saber que aquestes proposicions són veritat necessitem l'experiència, perquè el contrari d'una veritat de fet sempre és possible (Podria ser que avui no ploqués, o que Amèrica la descobrissin els vikings..)

A les qüestions de fet el criteri de veritat és el de la relació entre impressió i idea. Només és veritat el que prové d'una impressió. La major part de les proposicions que fem en la vida quotidiana són d'aquesta mena.

Crítica al concepte de causa.

La crítica al concepte de causa és una conseqüència necessària del criteri humeà de veritat (principi de la còpia). En classificar els elements del coneixement en impressions i idees, Hume estava fonamentant l'Empirisme més radical. Si volem saber si una idea és veritable el que hem de saber és de quina impressió prové. El límit del nostre coneixement són les impressions..

Aplicant aquest criteri a la matèria de fets resulta que el nostre coneixement queda limitat a dues coses:

1.-Les nostres impressions actuals (el que veiem o sentim...)

2.-Els nostres records que provenen d'impressions passades.

Per tant, no podem tenir cap coneixement sobre el futur, perquè no tenim impressions sobre el futur.

Amb tot, sovint en la vida quotidiana, sovint fem previsions sobre coses que succeiran en el futur. Ex: Posem la llet al foc i la llet bullirà.

Per què puc suposar (però no pas saber amb certesa absoluta) la causa de coses que encara no han succeït? La resposta és que tinc una experiència interior que afirma que cada vegada que ha succeït A ha succeït també B (i ho universalitzo).

Què entenem per causa? Vulgarment hom creu que la causa és la connexió necessària entre A i B. Cada vegada que poso la llet al foc, bull. Hume critica, però, la idea de "connexió necessària": la connexió no és evident a priori. El que coneixem a través dels sentits és que, fins ara, A ha succeït abans que B, i que B ha succeït a continuació d' A. Però que hi hagi "connexió necessària" és incomprovable. Senzillament, ens hem acostumat a "creure-ho", pel mecanisme psicològic de la repetició, però creure no és saber, sinó suposar.

Hume nega que hi hagi causalitat. En la idea de A no està inclosa amb caràcter necessari la idea de B.

El que hi ha simplement és belief (creença), un hàbit. Jo he vist moltes vegades que poso la llet al foc i bull i per tant tinc la creença que aquesta associació tornarà a succeir. Per tant, el coneixement causal dels fets, no és en rigor més que una suposició o creença, que prové de l'hàbit o el costum però no tinc cap garantia que, per exemple, el Sol sortirà demà.

En realitat entre A i B podria no existir cap relació d'antecedent i conseqüent. L'exemple predilecte de Hume és el de la bola de billar. Que dues boles xoquen és un fet que hem vist sovint, però veient la successió de moviments no podem endevinar com es produirà la jugada, en tot cas puc tenir-ne una creença, o un sentiment més o menys vague. No podem adduir cap raó per estendre cap el futur la nostra experiència del passat, tot i que ho fem per costum. Com dirà Hume a l'Abstract: "La creença sorgeix en totes les qüestions de fet només del costum".

La causalitat no és cap llei interna de les coses, prové de l'hàbit i el costum acumulat; no hi ha causalitat necessària, hi ha simplement successió temporal.

El problema de la inducció.

Criticant l'idea de "causa", necessàriament ha de desmuntar-se també la inducció com a mètode científic. Senzillament, si no pot mostrar-se cap connexió necessària entre dos fenòmens no té sentit emprar la inducció. Si totes les connexions entre fenòmens són contingents (han succeït així, però podrien haver succeït d'una altra manera) llavors les generalitzacions que fem a partir d'aquestes connexions seran igualment contingents.

La inducció es un procés de mera enumeració, sense força lògica. No pot decidir la veritat d'una teoria perquè això seria extrapolar a partir d'uns pocs casos per a totes les observacions possibles (que poden ser infinites...).

Aquesta idea humeana fou recollida per Popper al segle XX amb un famós exemple: els cignes sempre havien estat blancs, però això només va ser veritat fins que a Austràlia es van descobrir cignes negres. Si féssim la inducció "tots els cignes són blancs", senzillament ens equivocaríem.

Crítica del concepte de substància.

Recordem que Hume es manté sempre fidel al seu criteri de veritat: la còpia. Afirma que la nostra certesa en el coneixement dels fets prové d'una creença (belief). El mecanisme psicològic de l'hàbit i el costum és l'únic que ens permet respondre a la pregunta sobre la causalitat i és també la clau que ens permet analitzar el concepte de substància.

Hume afirma que podem passar d'una impressió sensible a una altra, però que mai no podem passar d'una impressió a alguna cosa de la qual mai no hem tingut impressió o experiència. No hem tingut mai, per exemple, impressió o experiència de les Idees innates cartesianes o del concepte de substància, per tant aquestes idees no existeixen.

Si la intel·ligència pot arribar a creure que hi ha substància, és simplement per errors en les associacions de idees.

Descartes i els Racionalistes havien defensat, a més, que en les Idees Innates i la substància pensant hi ha les causes de les coses.

Hume, que ja ha demostrat que la idea de causa està mal fonamentada, critica també la idea de substància per expressar que només podem fiar-nos dels sentits malgrat que això ens porti a una actitud escèptica. Com en el cas de la causalitat, allò que ens fa creure en substàncies és el fet que hi ha mecanismes psicològics que ens porten a apreciar constàncies en les coses, però això no implica una necessitat lògica. Només a través de la imaginació ens podem arribar a creure que hi ha substàncies (eternes, perfectes...) quan la percepció ens indica un món fet de canvis.

Crítica del concepte de "Jo".

Les tres substàncies cartesianes(Jo, Déu, Món), eren considerades la causa del coneixement; però Hume ha demostrat que arreu en les coses del món no hi ha causalitat sinó casualitat.

La crítica al concepte de Jo i les Idees Innates cartesianes serveix per desenvolupar l'Escepticisme humeà. L'existència del Jo com a substància cognoscent, diferent dels seus actes, havia estat considerada indubtable, no tan sols per Descartes, sinó també per Locke i Berkeley. Semblava que el Jo fos una intuïció coneguda de manera immediata: "Jo penso i així sóc".

Hume, però, critica també el "Jo" com a realitat diferent de les impressions i les idees. L'existència del Jo com a subjecte permanent dels actes psíquics, Hume la descarta perquè la identitat

personal seria quelcom del tipus "identitat de la ment" i és obvi que això no existeix. No hi ha cap impressió sensible que sigui permanent, sinó que el Jo està constantment en canvi, transformació.

Cal entendre aquesta negació del "Jo" d'una manera coherent. No es tracta que Hume proclami la inexistència d'en Pere, en Lluís o la Mariona sinó de quelcom més subtil: per a ell, el Jo no té la identitat d'un subjecte singular i immutable, sinó que està constituït per una relació entre percepcions i, en conseqüència, canvia quan les percepcions canvien.

Mai no puc conèixer el "Jo" desprovist de percepcions (sempre és un "jo parlo", un "jo menjo", un "jo jugo"...), per tant, del jo no en conec la substància sinó el conjunt o feix de percepcions

El Jo està constantment en transformació. No hi ha un criteri unitari o únic d'identitat personal que transcendeixi el temps (el que forma el jo són les percepcions distintes del pensament i la imaginació). Per ex: el Jo del nen petit apareix com un conjunt d'impressions i sensacions diferents a les del Jo d'un adult. Si, malgrat tot, hi ha autoconsciència és per la memòria i la imaginació

La definició de "Jo" en Hume és:

"Un feix d'impressions i sensacions diferents".

No existeix el Jo com a substància diferent de les impressions i idees. Cada ésser humà es reconeix ell mateix canviant, transformant-se a mesura que canvien les seves impressions i idees.

Però hi ha un problema: Tots posseïm consciència de la nostra identitat personal; malgrat que canviem cada ésser humà es reconeix ell mateix a través de les seves successives impressions i idees. ¿Com és possible això?

Per explicar la consciència de la pròpia identitat, Hume ha de recórrer a la memòria. Gràcies a ella reconeixem la connexió que existeix entre les diferents impressions que se succeeixen. L'error consisteix en què confonem successió i identitat. Hume es va adonar que aquesta resposta no era del tot satisfactòria però una conseqüència necessària del seu concepte de veritat i per això afirma que cal una actitud escèptica i de tolerància.

Crítica al concepte de "Déu".

Hume nega també que Déu pugui ser considerat causa del món perquè, com ja hem analitzat abans, el concepte de "causa" per a ell no té sentit.

Només són legítimes les idees que provenen d'impressions. No tenim, però, cap impressió sobre Déu i, en conseqüència, respondre a la pregunta si Déu existeix és impossible, perquè les impressions constitueixen el límit del coneixement.

Creure en un Déu que ha dissenyat el món seria simplement caure en una analogia respecte a l'activitat humana. Que en el món hi hagi regularitats, ordre i disseny no passa de ser una suposició o un pietós desig.

Tenim impressions però no sabem d'on provenen. El simple fet de saber que les tenim ens basta per a viure, sense necessitat d'una idea que, com la de Déu, podria ser una ficció interessada. Hi ha bones raons per suposar que Hume era ateu (com a mínim els seus escrits sobre la religió

natural així ho donen a entendre) però, en tot cas, és obvi que la idea de Déu no serveix per a justificar l'origen de les nostres impressions.

Crítica al concepte de "món extern".

En Locke l'existència del món extern s'havia justificat a partir de la idea de causa. Tenim coneixement del món extern perquè ell (la realitat extramental) és la causa de les nostres impressions.

Hume, però, no accepta la idea de causa perquè podem passar d'una impressió a una altra impressió però no podem anar des de les impressions a una suposada causa o origen de les impressions.

Només coneixem impressions, però no sabem -ni podem saber- d'on han sortit les impressions, per tant no podem dir, tampoc, si realment hi ha una realitat diferent a les nostres impressions i idees.

Per a un resum de la teoria del coneixement de Hume: Fenomenisme i escepticisme.

Els principis de la teoria del coneixement de Hume porten necessàriament al fenomenisme i a l'escepticisme.

Hume creu que les impressions són el punt de partida absolut del coneixement. Més enllà de les impressions no es pot anar. Només coneixem fenòmens. Tota la realitat es limita només a percepció, i no és possible trobar un fonament real de la connexió entre percepcions.

No és legítim anar més enllà del fenomen, entenent la paraula fenomen en el seu sentit etimològic grec de *Fainomenon*: "El que apareix", "El que es mostra".

El fenomenisme duu aparellat l'escepticisme. No podem estar mai absolutament segurs de les nostres impressions perquè el contrari d'una *Matter of Facts* sempre és possible.

D'aquí que calgui una actitud de tolerància social i política; perquè ens cal acceptar que el nostre coneixement del món sempre és limitat.

No hi ha principis indubtables, sinó creences. La creença és un sentiment provocat per la conjunció d'una sèrie de fets que estem acostumats a veure l'un darrere l'altre. La imaginació, per la inèrcia del costum, avança esdeveniments. Però res no prova que l'experiència de demà confirmarà l'experiència d'avui.

El principi de causalitat, doncs, queda reduït a una successió d'impressions que formen un hàbit en l'home i això ens fa suposar que hi ha influència d'una cosa sobre l'altra.

A partir d'ara, però, apareix un problema: si la ciència no pot usar el concepte de "causalitat" i, a més, el mètode inductiu resulta invàlid, llavors la ciència sembla que queda desautoritzada per formular lleis necessàries i universals. Precisament per això Hume va ser molt discutit a la seva època i, en canvi, va recuperar influència al segle XX entre els qui defensen que tota activitat científica ha de ser "escepticisme organitzat".

De fet, la idea d'una ciència només escèptica és ingènua; la ciència té tant de crítica com de construcció i oblidar que la seva validació és funcional pot provocar greus dificultats conceptuals.

Una crítica a la teoria de la causalitat en Hume.

És relativament senzill desmuntar la teoria humeana de la causalitat en la mesura que el propi autor la presentà d'una manera absolutament general. Hume pren per causalitat qualsevol relació legiforme entre dos fets, però això s'ha de matisar (cosa que ell no fa). No tenen el mateix valor una causalitat funcional (operacional) o estadística que una causalitat lògica, per exemple. Així, per exemple, el tema de l'atzar (causalitat estadística) resulta incompreensible per a Hume, però existeix en la realitat.

A més, Hume pensa la causalitat com si sempre succeís entre objectes o esdeveniments, quan en la realitat el tema és més complex. Hi ha causalitats que són, per exemple, de l'ordre de les funcions psicològiques que ell no analitza.

Hume tampoc no fa diferència entre la causalitat "en els mitjans" i la causalitat "com a finalitat", que -tot cal dir-ho- tampoc no havien abordat els escolàstics.

En realitat, Hume acabà reduint causalitat a "contigüïtat" i, per això mateix, trivialitzà el problema lògic.

Emotivisme com a proposta moral.

La Teoria Ètica de Hume s'acostuma a resumir amb una paraula: EMOTIVISME.

· Emotivisme: Teoria segons la qual les idees ètiques i morals provenen de l'emoció, o sentiment, i no tenen una justificació racional.

Es pot definir també l'emotivisme com la teoria contrària a l'intel·lectualisme moral. Per a un emotivista la moral no es basa en la raó, sinó en els sentiments o en la "passion", mot que en anglès té un camp semàntic prou més ampli que en català.

Com a liberal, considera que la importància de l'ètica està en que pot permetre fonamentar la tolerància a les relacions humanes, però no en el seu valor lògic.

Segons Hume, hi ha dos tipus de proposicions: les relacions d'Idees (les de les matemàtiques, física...) i les matèries de fet que depenen de l'experiència. És obvi que l'ètica no és matemàtica i, per tant, ha de quedar descartada la relació d'idees com a fonament ètic. Les Matter of Facts, però, no tenen cap caràcter necessari i per tant els judicis ètics tampoc no són conclusius.

Per tant, un judici moral no pot ser Matter of Facts ni Relations of Ideas.

Posem per ex: "No mataràs". No és una proposició de tipus matemàtic ni prové de l'experiència. L'únic que pot fonamentar aquest manament és un sentiment o, si es vol, una emoció.

Per altra banda, o l'origen dels sentiments morals està en alguna mena de "causalitat" (i ja hem vist les dificultats per justificar aquest concepte), o hem de buscar-lo en el pur atzar: no hi ha manera d'escapar a aquest dilema.

Hume és autor d'un llibre capdal en la teoria ètica: Investigació sobre els orígens de la moral: Aquest llibre en el s.XX ha tingut una gran influència sobre l'ètica analítica britànica, especialment a partir de la revaloració que en va fer G.E.Moore en el seu llibre "Principi Ethica", potser el text més influent en la filosofia moral anglosaxona al segle passat.

Hume vol fonamentar una ètica de la mateixa manera que Newton, l'intel·lectual més prestigiós del moment, havia fonamentat la Física, és a dir, basant-se en el principi d'atracció entre els cossos -que ell tradueix (o millor, adapta) com a "simpatia". El valor moral d'un acte dependrà del sentiment que provoquen en el subjecte. Hi ha fets, accions o individus (i fins i tot entitats no humanes: animals o paisatges) que ens atrauen, perquè els trobem simpàtics i això és el que anomenem "bo". Aquesta "simpatia" té un element psicològic i quasi instintiu.

L'ètica no té, doncs, "valor de veritat", ni té res a veure amb inferències lògiques. Això explica que per a Hume sigui inatacable la famosa frase "no és contradictori a la raó preferir la destrucció del món abans que una esgarrinxada al meu dit" [o "triar la meua ruïna total per impedir la menor molèstia a un indi"]. Simplement explica una preferència que, pot ser xocant o excèntrica però no "falsa". Cap proposició ètica no és ni veritable, ni falsa. Tan sols expressa els sentiments d'aquell qui l'expressa.

Tanmateix l'ètica no és un pur atzar perquè podem utilitzar el mètode experimental a l'hora d'avaluar les nostres accions. L'emotivisme humeà és una teoria relativista amb una forta barreja d'elements analítics i psicològics, però finalment inclou també una avaluació realista de les conseqüències dels nostres actes que l'acosta a l'utilitarisme.

Alfred J. AYER en un text clàssic per a la comprensió del nostre autor ["Hume", trad. cast. Alianza Ed. Madrid, 1988] dona fins 11 característiques de l'ètica humeana que, a falta de poder repetir textualment, intentarem resumir:

1.- La mera raó, vist que només s'ocupa de la veritat i la falsedat "mai no pot ser el motiu d'una acció de la voluntat". D'aquí deriva la frase humeana: "La raó és, i ha de ser tan sols esclava de les passions i no pot pretendre altra tasca que servir-les i obeir-les". En altres paraules, la raó només aspira a l'esfera de l'acció quan ja tenim un motiu per tal d'aspirar a algun fi.

2.- Les passions poden ser de diferents menes, assossegades o violentes, i per això mateix, quan cauen víctimes de les passions violentes els humans "actuen de vegades contra el seu interès" i no sempre estan influïts per "la seva consideració del més gran bé possible".

3.- La simpatia envers les altres criatures és un instint natural; tot i que "és rar trobar algú que estimi una altra persona més que a sí mateix", també és igualment rar que "la suma de tots els afectes amables reunits no sobrepassi l'egoisme". L'instint natural de la simpatia o la benevolència té un gran paper en les nostres actituds morals i polítiques.

4.- Les regles de la moral tenen influència i efecte sobre la raó; per tant no en deriven, la moralitat no és conclusió de la raó.

5.- Els judicis morals no són descripcions de qüestions de fet. Un exemple senzill de copsar és el significat de la paraula "vici". Què sigui (o no sigui) un vici no depèn de cap fet concrets. De la mateixa manera, d'un fet no en deriva un deure, com veurem més tard en analitzar la fal·làcia naturalista.

6.- "El vici i la virtut són percepcions de la ment". Quan diem que quelcom o algú és "viciós" només volem dir que el trobem censurable.

7.- Quan avaluem les accions virtuoses o vicioses, en realitat estem avaluant signes del caràcter de les persones que actuen a partir d'aquestes accions.

8.- El sentiment d'aprovació que desperta "una acció o qualitat mental" que anomenem virtuosa és en si mateix plaent. En conseqüència, la "virtut" és "la capacitat de produir amor o orgull" i el vici és "la capacitat de produir humiliació o odi".

9.- El que desperta la nostra aprovació o desaprovació és la nostra apreciació de les qualitats que produeixen plaer o dolor.

10.- "Cap acció no pot ser virtuosa o moralment bona a menys que hi hagi en la naturalesa humana un motiu per produir-la, diferent del sentit de la seva moralitat".

11.- El sentit de la justícia, del qual depenen l'obligació moral i política, no deriva de cap impressió de reflexió natural, sinó d'impressions degudes a l' "artifici i convenció humans".

La fal·làcia naturalista.

Hume criticà també el que G.E.Moore ha anomenat posteriorment la Fal·làcia naturalista: És anomenada així la afirmació que diu que del "ser" d'una cosa pot derivar-se'n algun "haver de ser".

Ex: Avui plou! D'aquesta frase no es pot derivar "He d'agafar el paraigua". Potser m'agrada mullar-me, o no plou tant com agafar-lo i que després en faci nosa. Igualment de la frase "A Rwanda maten nens petits" no es deriva "He de donar diners a una ONG". De un fet no es deriva l'haver de ser (ni el dret, ni el deure). Això és així perquè -com ja hem vist- la tria de les finalitats està situada al marge de l'esfera de la raó.

L'origen de les idees morals es troba al propi cor de l'home. A l'interior de l'home brota un sentiment d'atracció, d'admiració o reprovació respecte a una determinada acció, però no és cap fet de raó, és un fet de sentiment i l'origen d'aquest sentiment està en mi mateix, no en la cosa.

Hume (a diferència de Kant) considera que el deure no dóna cap mèrit especial a una acció. Fins i tot sense actuar "per deure" seria possible realitzar accions bones, simplement per generositat, bona jeia... El sentiment moral autèntic és natural i desinteressat, però no imperatiu.

És, a més, lògicament impossible que en l'origen de les idees morals s'hi pugui posar Déu perquè, llavors, o mai no ens equivocaríem en els judicis morals (cosa que és fàcil veure que no succeeix) o, hauríem d'assumir que Déu és també l'origen del mal (al cap i a la fi "mal" és també una concepte moral). Com diu el mateix Hume: "Fins ara s'ha trobat que està més enllà de les forces de la filosofia defensar els poders absoluts de la Deïtat i alliberar-lo, tanmateix, de ser l'autor del pecat".